

GRØNT FORBRUKERSKIFTE

Forbrukerrådets plattform for et mer bærekraftig forbruk

15.08.2017

Innhold

Innhold	2
Sammenhengen mellom forbruk og miljø	3
1 Holdbare produkter som kan repareres	4
Forbrukerrådet mener:	5
2 Enklere og billigere å reparere	5
Forbrukerrådet mener:	7
3 Miljømerking og informasjon til forbruker	7
Forbrukerrådet mener:	8
4 Kjemikalier i forbrukerprodukter	9
Forbrukerrådet mener:	10
5 Klær	10
Forbrukerrådet mener:	11
6 Mat	12
Forbrukerrådet mener	12
7 Transport	13
Forbrukerrådet mener:	13
8 Bolig	14
Forbrukerrådet mener:	14
9 Grønt finansskifte	14
Forbrukerrådet mener:	15
10 Avfallsreduksjon, gjenvinning og resirkulering	16
Forbrukerrådet mener:	16

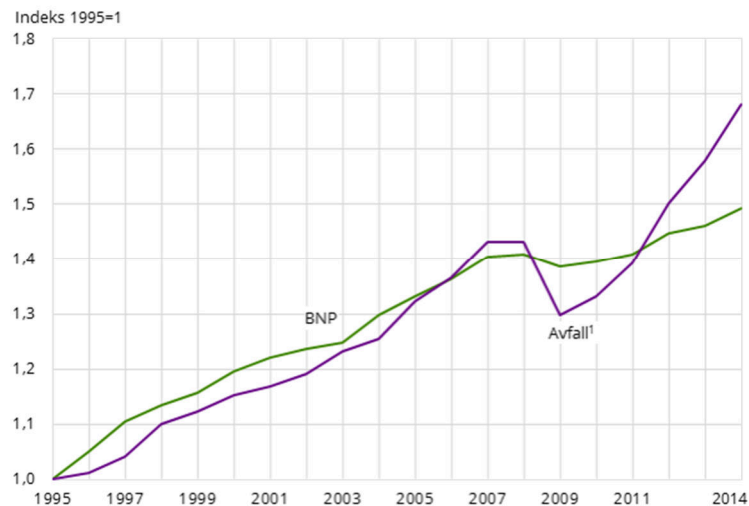

Sammenhengen mellom forbruk og miljø

Vårt forbruk av varer og tjenester bidrar til miljøutfordringer verden står overfor. Mellom 60 og 80 prosent av miljøpåvirkningene på planeten kommer fra husholdningenes forbruk¹. Rundt 20 prosent av alle karbonutslipp fra forbrukerne er direkte utslipp fra folk som kjører biler og varmer opp boligene sine². Mesteparten av utslippene er imidlertid knyttet til vårt forbruk av varer. 80 % av karbonutslippene fra husholdningenes forbruk er miljøeffekter fra produksjon av varer som vi kjøper³. Hvis vi endret forbruksvanene våre, vil det med andre ord ha en stor og positiv effekt på klima og miljø.

Det er også en åpenbar sammenheng mellom forbruksnivå og rikdom. Jo rikere et land er, desto mer forbruker innbyggerne. Jo mer en person forbruker, desto større er personens innvirkning på planeten. Sammenhengen mellom rikdom og forbruk gjenspeiles også dersom vi sammenligner utviklingen i avfallsmengde med utviklingen i BNP i Norge.

Figur 1. Utvikling i avfallsmengder og BNP (faste priser)

¹ Forurensede masser er ikke inkludert.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

For å nå miljømålene er vi avhengig av at vi evner å oppnå mer velferd, uten at vi øker forbruket av ressurser og øker utslippene av klimagasser. Skal vi komme dit, må de ressurser vi tar i bruk være i omløp lengst mulig. Et produkt må kunne brukes igjen og igjen, enten ved ombruk eller ved at materialene gjenvinnes.

Det er uten tvil et stort potensiale i ny teknologi, økt prosess- og produksjonseffektivitet og ikke minst i materialgjenvinning av avfall. Men det

¹ <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jiec.12371/abstract>

² <http://forskning.no/klima-forbruk/2016/02/husholdningenes-forbruk-har-stor-innvirkning-pa-miljoet>

³ <http://forskning.no/klima-forbruk/2016/02/husholdningenes-forbruk-har-stor-innvirkning-pa-miljoet>

er et alvorlig tankekors at til tross for imponerende resultat i prosess- og produksjonseffektivitet og i en voksende andel miljømerkede produkter, så øker de sammenlagte utslippene fra forbruk.

Mengden produkter per husholdning og per person øker, og den samlede størrelsen på ressursforbruk og avfallsmengde i samfunnet øker. Ofte er også karbonavtrykket fra et produkts livssyklus størst fra selve fremstillingen av produktet. Det mest miljøvennlige er derfor å la tingene vare lengst mulig, så vi ikke trenger å erstatte dem så ofte. Økt levetid på produkter vil både gi nye arbeidsplasser innen service og reparasjoner, og reduksjon i CO₂-utslipp.

Når vi som forbrukere velger å kjøpe nytt, er det mange grunner til det. Ofte kan det skyldes alt fra funksjon og ny teknologi til endret design og kvalitet. Men fortsatt er feil eller defekte produkter den viktigste grunnen til kjøp av nytt produkt, og ofte er det både enklere og billigere å kjøpe nytt enn å reparere. Da er det for enkelt bare å skylda på forbruker.

Forbruker har imidlertid ansvar og vårt kunnskapsgrunnlag for å ta del i en bærekraftig utvikling bør styrkes. Bærekraftig utvikling og sammenhengen mellom forbruk og miljø må gjennomsyre alle relevante fag i skolen. Opplæringen i grunnskolen må også i større grad gi ferdigheter som gjør folk i stand til enkel reparasjon av klær og forståelse for vedlikehold av vanlige materialer (tekstil, tre, lær). Yrkesrettede utdanninger må også styrkes, slik at både tilgang til og kunnskap om reparasjoner blir lettere tilgjengelig.

Målet for Forbrukerrådet er å styrke forbrukernes interesser. Vår visjon er å gi forbrukere makt og mulighet til å ta gode og informerte valg. Med vår 10 punkts plattform for grønt forbrukerskifte vil vi løfte frem tiltak som vil bidra til å gjøre det enklere å være en miljøvennlig forbruker. At vi kaster stadig mer på dynga, er smertefullt for både kloden og lommeboka.

1 Holdbare produkter som kan repareres

Miljødirektoratet i Tyskland har gjennomført en studie på holdbarheten til ulike forbrukerprodukter⁴. En av observasjonene er at det blir stadig flere ting som holder kortere enn fem år. Levetiden til større husholdningsprodukter går ned. Eksempelvis hadde mer enn ti prosent av vaskemaskinene en levetid på kun fem år i 2013, mens den andelen var på bare seks prosent i 2004.

For å unngå at vårt forbruk skal være ensbetydende med store mengder avfall, vil økt levetid på produkter være avgjørende. Levetiden på mange produkter er allerede i dag kort, og reparasjoner utelukkes ofte på grunn av pris og tilgang til deler. Politisk handling må til for å snu situasjonen. Det er behov for

4

http://www.umweltbundesamt.de/sites/default/files/medien/378/publikationen/texte_10_2015_einfluss_der_nutzungsdauer_von_produkten_auf_ihre_umwelt_obsoleszenz_17.3.2015.pdf

endringer i eksisterende lovverk, samt nye regler for å øke levetiden på produkter gjennom bedre design, teknisk standardisering, kostnadseffektive reparasjonsmuligheter og krav om tilgjengelige deler.

Lavere momssatser bør også være et viktig virkemiddel for å gi et økt valg av miljøvennlige produkter. Satsene kan eksempelvis reduseres på gjenbrukte eller renoverte varer og produkter som inneholder høye nivåer av resirkulerte materialer. Også miljømerkede produkter der holdbarhet er viktig for miljøeffekten bør få lavere momssatser. Reduserte priser på slike varer vil også være til nytte for forbrukere med lavere inntekt.

En styrking av forbrukerrettighetene i tråd med målsettingen for et mer bærekraftig forbruk, vil også kunne gi viktige bidrag for en mer sirkulær økonomi. Dersom et produkt i dag slutter å virke eller har feil og mangler, vil bevisbyrden i dag så tidlig som seks måneder etter kjøpet, legges på forbrukeren. Dyre undersøkelsesgebyrer og feilinformasjon om reklamasjons- og garantirettigheter vil i dag fort lede oss i retning av nyinnkjøp, fremfor å få produktet reparert. Dårlige forbrukerrettigheter kan fort lede til mindre holdbare produkter.

Forbrukerrådet mener:

- at reklamasjonsfristen må bidra til holdbare produkter. Dagens reklamasjonsfrist som er fem år for produkter som er ment å vare vesentlig lenger enn 2 år (som kjøleskap, komfyr og TV), er et minimum. Denne fristen må gjelde både for varer kjøpt over nett og i butikk.
- at perioden for omvendt bevisbyrde forlenges til to år i forbrukerkjøpsloven. Dette bør gjelde både for varer kjøpt over nett og i butikk.
- at holdbarhet og tilgang til reservedeler innarbeides i forbrukerkjøpsloven som del av grunnlaget for en vurdering av om varen er i samsvar med avtalen.
- at det må stille strengere krav til produkter. Gjennom økodesigndirektivet må kriterier for holdbarhet, oppgradering og reparerbarhet settes systematisk opp for alle relevante produktgrupper. Produkter må kunne tas fra hverandre og repareres.
- at skatter og avgifter bør brukes til å fremme holdbarhet og reparasjon, og til å motvirke omsetning av produkter med kort levetid som ikke kan repareres.

2 Enklere og billigere å reparere

Det er blitt altfor dyrt og vanskelig å ta vare på det vi har, og det gjør det nesten umulig for oss forbrukere å ta gode miljøvalg. Umulige, eller svært kostbare reparasjoner er et stadig større problem. Det må gjøres både enklere

og billigere å reparere ting. Alle produktets deler bør kunne repareres eller skiftes ut til en pris som oppfordrer til reparasjon fremfor nyinnkjøp.

En økende mengde gjenstander har i dag digitale egenskaper, og de utgjør en stadig viktigere og sentral del av varen. Noen eksempler på slike varer som i dag er mer digitalisert, er husholdningsvarer som kjøleskap og ovner som kan fjernstyres via apper. Den digitale funksjonen til gjenstanden er viktig for produktet, og derfor må også programvaren som styrer gjenstanden gi funksjonalitet over tid. Vedlikehold og oppdatering av programvare får derfor stor betydning for gjenstandens levetid, altså for hvor lenge forbruker kan ha nytte av den.

Dette endrer forholdet mellom selger/produsent/tjenesteleverandør og forbruker, siden gjenstandens funksjonalitet krever kontinuerlig opprettholdelse og kan endres over tid. Digitale tjenester preges også av at det er mange aktive aktører inne i hvert enkelt produkt, for eksempel produsent av fysisk vare, leverandør av app, leverandør av skytjeneste, osv. For å få produkter med lang levetid både digitalt og fysisk, bør derfor gjenstandens egenskaper sikres av produsent eller tjenesteleverandør gjennom sikkerhetsoppdateringer og lignende.

Den svenske regjeringen har halvert merverdiavgiften på reparasjoner for enkelte typer produkter som klær, sko og sykler fra 1. januar 2017. De har også innført skattefradrag for halvparten av kostnadene på reparasjoner på hvitevarer, som for eksempel ovner og oppvaskmaskiner. Dette er virkemidler som gir insentiver til å velge reparasjon og vil sannsynligvis bidra til å øke bruks- og levetiden til produkter. Økt omsetning av reservedeler vil også bidra til at deler både blir billigere og lettere tilgjengelig.

Det bør også jobbes for at verksteder har muligheten til å få informasjon fra produsenter om hvordan varene kan repareres. En lovendring der frittstående og fagutdannede reparatører gis rett til innsyn i reparasjons- og servicemanualer, kombinert med en sertifiseringsordning av verksteder, kan gi mer konkurranse og åpenhet rundt både service og reparasjoner. En slik lovendring vil kunne bidra til at utdannede og sertifiserte fagarbeidere for reparasjoner blir lettere tilgjengelig.

En trussel for digitale produkters levetid er at eldre enheter svikter fordi programvaren ikke lenger vedlikeholdes, dvs. at programvare verken feilrettes eller oppdateres, med den konsekvens at kvaliteten på produktet og nytten avtar vesentlig for forbruker. Enheter som er avhengig av internettilgang for å fungere, kan også nedgraderes eller ødelegges ved at tjenesten stenges, eller ved at bruker kastes ut av tjenesten. I tillegg fører digitale tjenester med seg en mengde andre problemstillinger knyttet til forbrukerens digitale rettigheter⁵.

⁵ <https://www.forbrukerradet.no/siste-nytt/10-consumer-demands-to-digital-services>

Gjenstander med digitale egenskaper er i dag ikke tilstrekkelig regulert i lovverket når det gjelder hvilke krav som skal stilles.

Forbrukerrådet mener:

- at reservedeler skal være tilgjengelig for en periode som gjenspeiler den forventede levetiden til produktet. Reservedeler skal være tilgjengelig etter at den siste versjonen av produktet legges ut på markedet. Dersom deler ikke er tilgjengelig, må det kunne defineres som en mangel ved produktet.
- at det bør innføres skattefradrag for reparasjoner av kjøleskap, vaskemaskiner og andre produkter, som gjennomføres hjemme.
- at merverdiavgiften senkes på reparasjon av blant annet elektronikk, sykler, klær og sko.
- at sertifiserte frittstående reparatører gis rett til innsyn i reparasjons- og servicemanualer til f.eks PC-er, nettbrett, smarttelefoner med mer.
- at forhåndsinstallert programvare skal ses på som en del av produktet, og omfattes av reklamasjons- og garantirettighetene.
- at digital støtte og oppgraderinger må være tilgjengelig for en periode som gjenspeiler den forventede levetiden til produktet. Forbrukeren skal også få vite hvor lenge man får oppdateringer, dersom man ikke er sikret kontinuerlige oppdateringer.
- at produkter med digitale egenskaper må kunne resettes til fabrikkinnstilling. Dette er avgjørende for å kunne slette data som er lagret med tanke på resirkulering og videresalg, og for å kunne feilsøke programvaren for feil og mangler.
- at tilkoblede produkter er utstyrt med grunnleggende sikkerhet. Data må sikres og krypteres både for å hindre at data kommer på avveier, og for at ikke uvedkommende skal få tilgang til enheten. Manglende sikkerhet øker også risikoen for at programvaren skades eller ødelegges.

3 Miljømerking og informasjon til forbruker

Informasjon fremmer forbrukermakt og gjør det mulig for forbrukerne å ta opplyste valg. Det er et av de mest sentrale virkemidlene i forbrukerpolitikken. Mangel på informasjon gjør det i praksis umulig for forbruker å ta opplyste valg når det gjelder miljø og holdbare produkter.

Miljømerking er i dag verktøyet forbruker kan forholde seg til. Svanemerket garanterer at produktet er blant de minst miljøbelastende innenfor den aktuelle produktgruppen. Miljøkravene legger til grunn et livsløpsperspektiv med fokus på bærekraftig ressursbruk, redusert klimabelastning og en hverdag uten miljøgifter. Der det er relevant vektlegges også holdbarhet og design for oppgradering og reparerbarhet (f.eks tilgjengelighet og utskiftbarhet av

nøkkelkomponenter, tilgjengelighet av reservedeler, kompatible programvareoppdateringer).

Gode merkeordninger er viktig, men frivillige ordninger er avhengig av oppslutning om merket fra industri og produsent. Innen mange produktgrupper er tilbudet av miljømerkede produkter mangelfullt. Miljømerking bør utvides til flere produktkategorier, og i særlig grad tjenestemarkedet. Dette gjelder finansielle tjenester, transporttjenester, kulturarrangement og ferietjenester, for å nevne noen.

Miljømerking bør også suppleres med bedre og mer obligatorisk informasjon til forbruker. Eksempelvis bør det bli lettere for forbruker å velge bort produkter som inneholder kjemikalier som kan ha negative konsekvenser for helse, miljø eller de som lager produktet. Likeledes må forbruker sikres mer informasjon om produkters forventede levetid, reparerbarhet og tilgang til reservedeler for å gi dem bedre mulighet til å ta gode valg, og til å velge bort produkter med kort levetid eller som ikke kan repareres.

Forbrukerrådet mener:

- at for stoffer som gir grunn til bekymring, som kandidatlista eller verstingstoffer som ikke er blitt faset ut, bør det innføres en form for negativ merking, eller gis annen tilgang til informasjon om hvilke produkter som inneholder disse stoffene. Dette vil være av stor betydning for produkter som eksempelvis klær, sko, leker og elektronikk der det i dag ikke er krav til innholdsdeklarasjon.
- at det nordiske Svanemerket får mer støtte fra myndighetene til å markedsføre og fremme miljømerket som et nyttig og viktig merke for å informere forbrukerne om mer bærekraftige produkter og tjenester. Miljømerking bør også utvides til nye områder og stimulere nye forretningsmodeller som inkluderer tjenester og leie.
- at forbruker informeres bedre om produkters forventede levetid for å gi dem muligheten til å ta gode valg. Denne tilnærmingen er spesielt aktuell knyttet til EUs energimerking, da det ville gi muligheter for å fokusere på de viktigste produktgruppene og sikre obligatorisk informasjon på en standardisert måte.
- at det må gjennomføres informasjonskampanjer om miljøinformasjonsloven som gir forbruker rett til informasjon om alt fra produksjonsprosesser til innholdet i de produktene som brukes og omsettes.

4 Kjemikalier i forbrukerprodukter

En betydelig mengde av de produktene vi bruker til daglig inneholder stoffer som kan være skadelige. Vi utsettes for disse stoffene både direkte og indirekte. Direkte når vi bruker produkter som inneholder stoffene, og indirekte når de hopper seg opp i næringskjeden. Da får vi de farlige stoffene i oss via maten vi spiser, vannet vi drikker og lufta vi puster inn. Omfanget av skadelige stoffer som finnes i helt vanlige hverdagsprodukter, er bekymringsfullt. Miljøgifter og skadelige kjemikalier truer vår helse og antas å være en årsaksfaktor til utvikling eller forverring av en rekke sykdommer, som astma og allergi, nevrologiske sykdommer, diabetes, sykdommer som Alzheimers eller Parkinson, samt ulike typer kreft. Forbrukerne er for dårlig beskyttet mot skadelige stoffer og har heller ingen mulighet til å velge stoffene bort, da forbrukerinformasjonen på produkter er svært mangelfull.

Det introduseres også stadig nye kjemiske stoffer og under REACH-systemet står tusenvis av kjemikalier i kø for å bli vurdert. Det er et stort udekket kunnskapsbehov for å sikre trygge produkter. Dette er en stor utfordring, da kunnskap er en forutsetning for at regelverket skal virke etter hensikten, som er å beskytte helse og miljø. Kunnskap og overvåkning er avgjørende for å forstå mekanismer bak spredning, eksponering og skadevirkninger av miljøgifter og hvilke tiltak og reguleringer som er påkrevd.

Antallet importerte produkter fra land utenfor EU/EØS øker, og vi har ikke nok kunnskap om alle helse- og miljøfarlige stoffer i disse produktene. Det er også grunn til frykte at det er mange produkter på markedet som bryter med dagens regelverk. I en rapport fra svenske myndigheter hvor den svenske kjemikaliehandlingsplanen evalueres, slås det fast at tilsynsmyndighetene gjennom økt innsats de siste årene, har klart å femdoble antallet inspeksjoner.

Det viser seg at 10 % av de undersøkte produktene i Sverige, inneholder farlige kjemikalier i ulovlige mengder. Leker er urovekkende nok, sammen med elektronikk, de varegruppene hvor det oftest avdekkes ulovlige mengder av farlige kjemikalier. Svenske myndigheter konstaterer også i sin rapport at mange bedrifter har manglende kunnskap om gjeldende regelverk. Dette bekrefter viktigheten av at det settes mer ressurser til tilsyn og kontroll med produkter på markedet, og til arbeid overfor både industri og handelsleddet.

Skadelige stoffer i produkter er en stor politisk utfordring. Forbrukerrådet ber om et taktskifte i arbeidet mot kjemikalier i forbrukerprodukter, med fokus på økt tilsyn og kontroll, mer ressurser til arbeidet opp mot EU for et strengere regelverk, og sterkere satsing på forskning og kunnskap.

Forbrukerrådet mener:

- at det bør settes av betydelig mer ressurser til tilsyn for å sikre at produkter på markedet er lovlige etter gjeldende regelverk, og for å bidra til at bedrifter og handel har nødvendig kompetanse.
- at forskning og kompetansebygging på miljøgifter prioriteres for å forebygge negative helse- og miljøeffekter. Kompetansebygging innen humantoksikologi må være et prioritert satsingsområde i Forskningsrådet. Universitets- og instituttsektoren må tilføres midler som sikrer et høyt nivå på toksikologisk forskning og kompetanseutvikling.
- at Norges internasjonale kjemikaliearbeid og arbeidet opp mot EU og REACH styrkes for å sikre et strengere regelverk og en raskere regelverksutvikling.
- at handelsleddet i påvente av et strengere regelverk, oppfordres til ikke å ta inn produkter med omstridte stoffer som triklosan, bisfenol A, PVC og MI. Fluorerte stoffer bør heller ikke tillates i matkontaktmaterialer. Matkjedene oppfordres også til å gå foran med å unngå bruk av mistenkte hormonforstyrrende stoffer i egne merkevarer.

5 Klær

Nordmenn eier i snitt 80 kg klær. I EU er tekstiler vurdert som det fjerde mest miljøbelastende forbruksområdet, etter bolig, transport og mat. Det går med både mye vann og kjemikalier i produksjonen av tekstiler. Klesproduksjon er dessuten assosiert med forurensing av luften, jordsmonnet og vannet i produksjonslandene, og kjemikaliene som brukes utgjør en helsefare for de som jobber i tekstilindustrien. Arbeidsforholdene i enkelte produksjonsland er ofte svært kritikkverdige, og er preget av lav lønn og lange arbeidsdager.

Farlige kjemikalier kan tilføres miljøet også når tekstilene brukes, når de vaskes, eller etter at de har blitt kastet. I Norge skjer utslippene først og fremst under bruk og vask. Utslippene er størst når tekstilene er nye. Dessverre setter bruken av kjemikalier, som kan være både miljø- og helseskadelige, grenser for gjenbruk og gjenvinning av tekstiler. Det man vet i dag er at gjenvinning og resirkulering er krevende prosesser. Med utgangspunkt i FNs bærekraftsmål vil klær være et viktig område. Det høye forbruket av klær er i seg selv en utfordring.

Klær er et område som det er vanskelig å orientere seg i for forbruker. Informasjonen som gis er mangelfull, og begrenses til anbefalt

vasketemperatur og tekstilfiber. Der pris tidligere kanskje var en indikator for kvaliteten, er det i dag ingen sikker sammenheng mellom disse.

Klær er en betydelig bidragsyter til utslipp av mikroplast, da fibre fra syntetiske tekstiler ender opp som mikroplastforurensing i slam eller i havet ved vasking i vaskemaskin. At det utvikles bedre renseteknologi i vaskemaskiner, og at det utvikles syntetiske tekstiler av bedre kvalitet, vil være viktig for å redusere utslippene. Det vil også være viktig at det blir enklere for forbruker å velge klær av høyere kvalitet som avgir mindre mikroplast.

For å nå et mer bærekraftig forbruk av klær må en mer miljøvennlig klesproduksjon vektlegges der det også stilles krav til kvalitet og design for lang levetid, og at man har et livssyklusperspektiv hvor brukstiden vektlegges. Bærekraft innebærer også en produksjon som støtter sosial bærekraft.

Forhandlerne bør også i større grad tilby tjenester som kan forlenge produktets levetid, der det også i større grad åpnes for reparasjonsmuligheter. Man kan også se for seg at forhandlerne tilbyr både redesign og utleie. Dersom produsenter og forhandlere finner nye forretningsidéer for redesign og reparasjon, leie av klær, eventuelt bytting, og markedsfører dette, vil det kunne bidra til å redusere forbruksnivået. Målet må være at det blir enklere for forbruker å låne, leie, bytte, kjøpe brukt og sy om klær. I tillegg vil merkeordninger som gir informasjon om klærnes kvalitet, kunne føre til at forbrukeren satser på kvalitet fremfor kvantitet.

Forbrukerrådet mener:

- at forbruker sikres rett til informasjon om hvorvidt klær og sko (og andre «høyrisiko produkter») er bærekraftig produsert, dvs. at produsent plikter å gi informasjon om hvordan sosiale og arbeidsrettslige forhold som ILOs kjernekonvensjoner, lønn, arbeidstid, helse, miljø- og sikkerhet er ivare tatt.
- at det i samarbeid med bransjen utarbeides standardisert informasjon til forbruker om klær og kvalitet i forhold til forventet brukstid, slitasje og holdbarhet. Det må bli lettere å velge klær som varer lenger.
- at det stimuleres til å utvikle klær av kvalitet og fibre som avgir mindre mikroplast, og at det blir enklere for forbruker å velge klær som avgir mindre mikroplast.
- at det stimuleres til nye forretningsidéer for redesign og reparasjon, og leie av klær.
- at det må legges til rette for at det blir enklere å låne, leie, bytte, kjøpe brukt og sy om klær.

6 Mat

Globalt sett står matproduksjon for en større andel av klimagassutslippene enn hele transportsektoren. Mat må vi selvfølgelig ha, men hva vi velger å spise, og hvor mye av maten som havner i søpla, gjør en stor forskjell. Redusert forbruk av kjøtt (spesielt rødt kjøtt som ikke også bidrar til melkeproduksjon), og økt forbruk av kornprodukter, poteter, frukt og grønnsaker, og at produksjonen av disse øker i Norge, vil utvilsomt være viktig. Mange forbrukere er likevel villrede om hva som er et fornuftig kosthold med hensyn til både miljø og helse. Det bør derfor utvikles kostråd basert på både helse og bærekraft.

Bærekraftige kostråd må være basert på et solid vitenskapelig grunnlag, der det tas hensyn til ulike typer miljøkonsekvenser gjennom hele verdikjeden fra produksjon til maten havner i handlekurven. Faktorer som kan inngå i en slik analyse, er klimagassutslipp, overgjødsling, forsuring, luftforurensing, energiforbruk, vannforbruk, uttømming av ressurser (for eksempel fosfat), avfall, fôrressurser, bruk av landareal og biodiversitet. Transport og emballasje er andre faktorer som bør tas inn i analysen.

Samtidig kastes mat for mange milliarder kroner per år i Norge. I 2015 var det totale matsvinnet i Norge 355 000 tonn. Selv om det er en reduksjon på 12 % fra 2010 målt i kg per innbygger, kaster vi fortsatt enorme mengder mat. Anslagsvis kaster hver og en av oss i gjennomsnitt 42 kg spiselig mat hvert år. En fersk undersøkelse viser at fire av fem forbrukere ønsker å kaste mindre mat, både av hensyn til økonomi og miljø. Forbrukere ønsker å redusere matkastingen, men mye tyder på at mange synes det er vanskelig å gjennomføre i praksis.

Forbrukerrådet mener

- at det må gis konkrete råd til norske forbrukere om matvalg som er både miljøvennlige og helsefremmende. Kostråd bør gis med utgangspunkt i både helse og bærekraft.
- at det må gis støtte til informasjonskampanjer som har som mål å gi økt kunnskap om sammenhengen mellom kosthold og miljø, og til å øke kunnskapen om:
 - Holdbarhet for ulike råvarer
 - Forskjell på «best før» og «siste forbruksdag»
 - Hvordan du kan planlegge innkjøp og måltider
 - Riktig oppbevaring av ulike typer råvarer
 - Tilberedning av restemat, enten fra råvarer du har til overs, ferdige retter som trenger en ny vri, eller rester av tilbehør som ris, pasta, poteter
- at butikker og matkjeder oppfordres til å prise ned varer med kort holdbarhet. Undersøkelser viser at et stort flertall av forbrukere er motivert til å velge varer med kort holdbarhet når de er nedpriset, og dette bør derfor flere butikker ta i bruk.
- at flere ferskvarer bør utstyres med indikator som måler faktisk holdbarhet for forbruker

- at bansjeavtalen som ble signert juni 2017 for redusert matsvinn med mål om å halvere matsvinnet innen 2030, bør evalueres i 2020 og erstattes med en matlov dersom den ikke gir nødvendige resultater.

7 Transport

Transport er den største kilden til klimagassutslipp i Norge. Fra 1990–2015 har utslippene økt med 25 prosent. Veitrafikk står for over halvparten av utslippene⁶. Det har skjedd store endringer i måten vi reiser og beveger oss på de siste tiårene, og særlig antallet fritidsreiser har økt mye. Bedre økonomi har gitt oss mulighet til å bruke raskere former for transport, og bruken av personbil og fly har økt på bekostning av buss, bane og båt. Samtidig er dette en sektor i stor endring.

Ved inngangen til 2017 var det registrert 97 500 elektriske biler i Norge. Det tilsvarer en økning på hele 41 prosent fra 2016, viser en ny oversikt fra Statistisk sentralbyrå. Mer kollektivtrafikk, flere som går og sykler, og overgang fra personbil og fly til buss, tog og t-bane, vil bidra til å redusere utslippene fra transport. Samtidig er planlegging av arealbruk et av våre viktigste virkemidler for å redusere utslippene av klimagasser. Selvkjørende biler og busser er også under utvikling og vil også kunne medføre store forandringer i vårt forhold til biltransport.

Forbrukerrådet mener:

- at viktige pendlerstrekninger inn mot byer som f.eks. Oslo, Bergen, Stavanger og Trondheim, sikres et godt kollektivtilbud.
- at trygge sykkelveier er avgjørende for at flere skal ha en reell mulighet til å velge sykkel. De statlige bevilgningene til bygging av sykkelveier bør derfor økes.
- at det må legges til rette for infrastruktur som gjør det mulig å velge nullutslippskjøretøyer over hele landet.
- at avgifter innrettes slik at det lønner seg å velge miljøvennlige kjøretøyer, og at avgiftene økes gradvis på fossile kjøretøyer og fossilt drivstoff.
- at det bør vurderes hvordan delingsøkonomitjenester som er bra for miljøet, kan premieres og stimuleres, eksempelvis gjennom insentiver for samkjøring og tilrettelegging for bildelingsordninger. Bykommuner bør også utrede hvordan de selv kan gjøre bruk av f.eks. bildelingstjenester.

⁶ <http://www.miljostatus.no/tema/klima/norske-klimagassutslipp/utslipp-av-klimagasser-fra-transport/>

8 Bolig

Byggsektoren i Norge har lave klimagassutslipp sammenlignet med mange andre land, fordi en stor andel av energibehovet dekkes av elektrisitet i hovedsak produsert på fornybar vannkraft⁷. Selv om elektrisitetsproduksjonen i Norge i hovedsak er basert på vannkraft uten klimagassutslipp, vil energieffektivisering redusere klimagassutslippene våre.

Bare 12 prosent av norske boliger er bygget etter år 2000⁸. De fleste norske boliger har en energistandard som ikke kan sammenlignes med boliger som bygges i dag. Det største potensialet for energieffektivisering finnes derfor i den eksisterende bygningsmassen. Undersøkelser som Klimabarometeret⁹, indikerer at boligeiere som gjør større rehabiliteringer, ikke griper sjansen til å energioppgradere boligen samtidig. Det er derfor viktig at forbruker sikres tilgang til god informasjon om energioppgraderingsmuligheter og hvilke tiltak som kan gjøres for at boligen skal oppnå en høyere energiklasse.

Forbrukerrådet mener:

- at ENOVA-påslaget/avgiften som betales av forbruker prioriteres tilbakeført forbruker som gjennomfører energisparende tiltak.
- at støtten til energisparetiltak bør økes.
- at det bør gis skattefradrag for energisparetiltak i bolig.
- at reglene for energimerking og energiattest gjennomgås for å sikre god kvalitet på informasjonen om energioppgraderingsbehovene til spesielt eldre frittliggende boliger.
- at ENOVAs tilskudd til energirådgiver økes for å gjøre det enklere å kartlegge energibruken i egen bolig, og å innhente kunnskap om gode energitiltak i egen bolig.
- at det må være enkelt å produsere strøm selv ved for eksempel forenklet godkjenning for små solcelleanlegg, akselerert prosess for større anlegg, og hindre at forbrukere må betale dobbelt for AMS dersom de velger å produsere strøm selv.
- at det sikres løsninger som også gjør det mulig for borettslag og sameier å produsere strøm som tilbakeføres nettet.

9 Grønt finansskifte

Finansnæringen har en viktig og avgjørende nøkkelrolle i arbeidet med å løse klima- og miljøutfordringene, blant annet gjennom å kanalisere økonomiske ressurser til prosjekter og investeringer som medvirker til lavere karbonavtrykk og reduserte klimaendringer. Finansmarkedenes forventninger til en omlegging fra fossil til fornybar energi, kan i seg selv påvirke tempoet i

⁷ <http://www.miljostatus.no/tema/klima/norske-klimagassutslipp/klimagassutslipp-bygg/>

⁸ <http://www.tekniskenyheter.no/index.php/9-energieffektivisering/735-bare-12-prosent-av-norske-boliger-er-bygget-etter-ar-2000>

⁹ <http://www.tekniskenyheter.no/index.php/9-energieffektivisering/735-bare-12-prosent-av-norske-boliger-er-bygget-etter-ar-2000>

omstillingen. Det er derfor viktig å legge til rette for å stimulere til finansiering av innovasjon, utvikling og industrialisering av nye bærekraftige løsninger og finansprodukter.

Finansaktørene som forvalter midler og skaffer finansiering til kundene, har forretningsmessige muligheter i å prioritere bærekraftige foretak, også fordi det antas at bærekraftige foretak vil lykkes i fremtidens næringsliv på bekostning av dem som ikke satser på bærekraft.

Forsikringsbransjen, som allerede har utviklet særskilte forsikringsprodukter for å dekke forsikringsbehovet i den fremvoksende delingsøkonomien, begynner også å premiere bærekraftige kunder i det tradisjonelle skadeforsikringsmarkedet. De nye bærekraftige løsningene og produkter som selges av finansinstitusjoner, må formidles objektivt og på sannferdig grunnlag. Dette blir spesielt viktig nå som etiske merkeordninger for finansielle produkter etableres i høy hastighet, som f.eks. svanemerking av fond og Morningstar Sustainability Index, i tillegg til finansforetakenes egenutviklede merkeordninger.

Fortsatt er gjennomgang av finansvirksomhetenes retningslinjer inkludert etterlevelse av egne retningslinjer, viktig for forbruker. Dette er innretningen i Etisk bankguide, som ble lansert i 2016 og er utarbeidet og driftet av Forbrukerrådet og Framtiden i våre hender. Denne guiden gir forbrukere god informasjon om hvordan bankene forholder seg til viktige temaer innenfor etikk og bærekraft.

Forbrukerrådet mener:

- at forbrukere må få informasjon om miljømessige konsekvenser knyttet til valg av finansielle produkter og tjenester på lik linje med annen produktinformasjon, for å sikre retten til å velge bærekraftig.
- at finansvirksomheter som markedsfører seg selv som fullspekterleverandører, totalleverandører e.l. av finansielle produkter og tjenester, også tilbyr økologisk, sosialt og økonomisk bærekraftige produkter til forbrukere.
- at forbrukere som har kjøpt finansielle produkter og tjenester markedsført som særlig bærekraftige, må kunne klage inn produktet/tjenesten for etablerte klageorgan, dersom bærekraftegenskapene ikke oppfylles.
- at særskilte prispåslag for bærekraftige finansielle produkter må stå i rimelig forhold til utgiftene som leverandøren har ved å sikre bærekraftaspektet i produktet eller tjenesten.
- at forbrukere skal ha tilgang på finansielle produkter og tjenester som trykker forbruket i de nye, bærekraftige forretningsmodellene – herunder delingsøkonomien. I særlig grad gjelder dette forsikringer og betalingsløsninger.

- at leverandører som merker finansielle produkter som bærekraftige, må kunne dokumentere de produkttegenskapene som gjør dem bærekraftige på en objektiv måte og under revisjon av nøytrale tredjeparter.
- at investeringer i fornybar energi bør økes, og at regelverket som regulerer investeringsadgangen for livsforsikringsselskap og pensjonskasser i infrastruktur bør mykes opp.
- at Etisk bankguide må sikres finansiering til videre drift.

10 Avfallsreduksjon, gjenvinning og resirkulering

I en sirkulær økonomi er avfall først og fremst råstoff for ny produksjon. I en sirkulær økonomi skal vi teoretisk sett ikke ha avfall. Målet må derfor være en avfalls- og gjenvinningsbransje som primært er produsenter, distributører og selgere av resirkulerte råvarer, råstoff, drivstoff og brensel.

Plast på avveier har utviklet seg til et betydelig miljøproblem og må derfor vies spesiell oppmerksomhet. Plast brytes langsomt ned, og da sier det seg selv at plast hoper seg opp dersom den havner i naturen. Industrielt fremstilt mikroplast benyttes også i en rekke produkter som tannkrem og kosmetikk. Denne platen fanges ikke opp i renseanlegg og havner derfor i sjøen der den blir tatt opp i første ledd i næringskjeden. Slik anvendelse av plast bør forbys.

For å kanalisere mer avfall inn i gode, eksisterende løsninger for materialgjenvinning trenger vi gode og effektive løsninger for kildesortering. Selv om norske forbrukere er gode på resirkulering, har vi en lang vei å gå for å oppnå høyere kildesorteringsgrad. En av hovedutfordringene vi ser, er alle de ulike kildesorteringssystemene vi har i landet. Det er tidkrevende for forbrukere å lære seg hvordan systemene fungerer ulike steder. En utfordring er også at avfallssortering av større gjenstander fortsatt er for vanskelig tilgjengelig i mange kommuner.

Forbrukerrådet mener:

- at det utarbeides en strategi for en mer sirkulær økonomi med klare mål for avfallsreduksjon, gjenbruk, reparerbarhet og holdbarhet, og materialgjenvinning med tydelige rammevilkår for både aktører og forbrukere.
- at det utvikles standardiserte løsninger for kildesortering, og at det bygges flere gjenbruksstasjoner.
- at det innføres utvidet produsentansvar på flere typer produkter og materialer der kretsløpskostnaden for varen er en del av varekostnaden og reflekteres i prisen ved kjøp.
- at det innføres krav om minimumsandel resirkulerte råvarer, på linje med omsetningspåbudet for biodrivstoff, for flere produkter som f.eks. bygningsmaterialer, gjødsel, jordblandinger og andre produktgrupper.

- at det etableres sterkere virkemidler for økt materialgjenvinning av husholdningsavfall og deponiforbud for avfall som kan material- eller energigjenvinnes (plast, metaller, glass, papp og papir samt bionedbrytbart avfall).
- at det innføres en returordning for plaststoffer med lang nedbrytningstid og et forbud mot mikroplast i kosmetikk.

